

מדד והניח על גבי סימטא

.א

בגמרא (בבא בתרא פד ע"ב):

אמר ר' אסי אמר רבי יוחנן: מדד והניח על גבי סימטא - קנה. אמר ליה ר' זירא לרבי אסי: שמא לא שמע רבי אלא במודד לתוך קופתו (רשב"ם: קופתו של לוקח... אבל סימטא בלא כלי לא קני, דלא משיכה איכא ולא רשות המיוחדת ללוקח איכא, וכן כלי בלא סימטא לא קני, כגון כליו ברה"ר, דאין לו רשות להושיבם שם). אמר ליה: דמי האי מרבנן כדלא גמרי אינשי שמעתא. מדד לתוך קופתו מימרא בעי?! (רשב"ם: בתמיה, הא אפילו ברשות מוכר קני ליה כליו דלוקח).

והביא הרעק"א את שאלת העולם, הלא הגמרא לקמן מסתפקת האם כליו של לוקח קונים ברשות מוכר או שאינם קונים, ובפשטות הספק הוא האם הכלי מתבטל לרשות שבה הוא נמצא או לא, וזוהי בעיא דלא איפשטא. אם כן, מדוע פשיטא לר' אסי שהכלי לא יתבטל לסימטא?

אמנם לכאורה ניתן לתרץ שאלה זו על פי דברי הקובש"ע בסוגיין, ששאל שאלה דומה על דברי הגמרא בר' ינאי: "חצר השותפין קונין זה מזה - מאי לאו על גבי קרקע? - לא, לתוך קופתו". ושאל הקובש"ע: הרי לקמן איבעיא להו אם הכלי מתבטל לגבי הרשות או לא, ואם כן מה ההבדל בין קופתו לבין על גבי קרקע? מתרץ הקובש"ע שכלי מתבטל לרשות זה דווקא כשהכלי של אחד והרשות של אחר, שכל ברשות שותפין מכיוון שרשאי להניח שם את הכלי - הכלי אינו מתבטל. ולכאורה כמו שחילק הקובש"ע בחצר השותפין היה ניתן לחלק בסימטא ולומר, שמכיוון שבסימטא יש רשות לכל אדם להניח את כליו, הכלי יקנה בכוח עצמו. ברם נראה שדברי הקובש"ע לא יתנו מזור לשאלת הרעק"א, משתי סיבות:

א. הרי סברא זו אינה כל כך פשוטה, וודאי שצריך היה לאומרה. אם כן למה אמר ר' אסי "לתוך קופתו מימרא בעי"?

ב. יעויין לקמן פה ע"ב, תוד"ה כליו, ששאל על מ"ד שכליו של לוקח קונה ברשות מוכר, מדברי ר' יוחנן שכל מקום שיש לו רשות להניחו - קנה; ומתרץ התוס' שדלמא לא בא למעט אלא רה"ר, אבל מוכר שמא משאיל לא רשותו, וההנחה היא

ברשות, ולכן הכלי יקנה. ברם דברי התוס', שאם יש רשות להניח קנה, נאמרו דווקא למ"ד שכליו של לוקח ברשות מוכר קנה, וממילא קצ"ע דברי הקובש"ע, שרצה לומר חילוק זה למ"ד שלא קנה¹ (ודוחק לומר שכל המחלוקת היא אם משאיל לו המוכר מקום או לא, שהרי המחלוקת הפשוטת היא כדברי הרשב"ם שם אם הכלי הטל לקרקע או לא, וגם הקובש"ע בעצמו כתב שבזה נחלקו).
על כל פנים, מכל הנ"ל שבה ועולה שאלת הרעק"א: מדוע פשיטא לר' אסי שכליו של לוקח בסימטא יקנו? וצ"ע².

ב.

והנה עצם דברי ר' אסי א"ר יוחנן בגמרא: "מדד והניח על גבי סימטא קנה" צ"ע: כיצד תיקנה הסימטא, שהיא מקום שיש בו רשות לכל אחד להניח חפצים, בקניין חצר ללוקח? והרי אינה חצרו!

והרמב"ן בסוגיין מוסיף ושואל: "ותמהני, למ"ד קרקע סימטא קונה לו, אלא משיכה שקונה בסימטא היכי משכחת ליה?" כלומר, אם סימטא תיקנה ללוקח, כל דין משיכה הוא למעשה מיותר, שהרי ממילא קרקע הסימטא תיקנה לו, ולשם מה צריך למשוך³?

אלא שלעומת שאלת הרמב"ן, שמבין שהסימטא קונה ללוקח מדין חצר, ולכן נתקשה, הבין תוס' הרא"ש (המובא כאן בשטמ"ק) שלא החצר קונה אלא משיכת המוכר, וז"ל: "מיירי שהמוכר מדד, אף על פי דמשיכת מוכר לא מהניא ללוקח, שאני הכא כיוון דנסתלק המוכר ומדד והניח לרשות הלוקח - קני".

וחידוש גדול חידש תוס' הרא"ש, שלמרות שבד"כ קניין משיכה הוא מעשה שנעשה בידי הלוקח, כאן נעשה קניין משיכה גם ללא מעשה הלוקח (גם מתוד"ה כיוון בב"מ צט ע"א משמע שבהניח על גבי סימטא הקניין הוא קניין משיכה, עיי"ש).

ובביאור דבריו צ"ל, שקניין משיכה אינו מעשה המשיכה שנעשה בידי הלוקח, אלא עצם מעבר החפץ מרשות המוכר וכניסתו לרשות הלוקח⁴ (אפילו רשות שאינה לגמרי שלו, כמו סימטא. ברם סו"ס הוא מונח שם בשביל הלוקח). וממילא אפשר

1. אמנם ניתן להסביר את חילוקו של הקובש"ע בצורה שונה, ולומר שמכיוון שבחצר השותפים זכותו להניח שם את הכלי כשותף ובשעה שמשתמש החצר כולה שלו (כדברי הר"ן בריש השותפין), יכול גם לקנות באמצעותה את הפירות. אלא שלא משמע כך מהגמרא שמשווה סימטא לחצר השותפין. ודברי הקובש"ע צ"ב.

2. הרעק"א כתב לתרץ שלר' אסי כליו של לוקח קונים גם ברה"ר ומלבד מה שהדברים מנוגדים לגמרא בדף פה, לא ברור איך על חידוש גדול כזה יאמר ר' אסי "מימר בעי?!". וצ"ע.

3. עיין ברמב"ן מה שנדחק לתרץ.

4. כעין סברא זו מופיעה בדף עו, בתוד"ה ספינה, שאומר שלמרות שהיתה קפידא על קניין משיכה תועיל שכירת מקום, כי שכירת מקום היא מעין משיכה שמביאה לרשותו.

לומר שאדרבא, אם המוכר יניח ברשות הלוקח, יועיל כמשיכה⁵.

ג.

לפי הביאור הנ"ל בקניין על גבי סימטא נוכל לבאר נקודה נוספת בסוגייתנו. בשו"ת הרא"ש (סי' א, אות א) כתב שחצר שותפין קונה להם מציאה שנמצאת בחצרם. ושאל הקצות (קעו, ב): הלא מבואר בסוגייתנו שחצר השותפין קונים זה מזה, אינו אלא במדד לתוך קופתו, אבל בלא קופתו - חצר השותפין לא יכולה לקנות. אם כן, איך תיקנה לשניהם? ומתרץ הקצות, שלקנות בשותפות לשני השותפים כן יכולה החצר. ודבריו צ"ב, שהרי אם לא קונה החצר לאחד מהם, איך תיקנה לשניהם ביחד?

ומבאר הנתיבות (סו) את החילוק על פי הר"ן בריש השותפים (נודים מה ע"ב), ששואל כיצד שותפין שנדרו הנאה זה מזה מותרין להיכנס לחצר, ומבאר שבשעה שכל אחד נכנס הוא נכנס לחלקו, כי החצר קנויה לו לגמרי לאותו תשמיש. על פי זה אומר הנתיבות, ששותף לא יכול להקנות לחבירו על ידי החצר, מפני שבשעה שהמוכר מניח את החפץ כחצר קנויה רק לו, ולכן לא יכול הקונה לקנות בחצר; משא"כ כשניהם צריכים לקנות חפץ מעלמא, החצר של שניהם קונה להם. אלא שדברי הנתיבות צ"ב. הרי דעת ר' אסי בגמרא היא ששותפין קונים זה מזה על גבי קרקע, ולכאורה לפי הנתיבות קשה עליו, הלא החצר שייכת למוכר שהניח שם את החפץ!

אלא שלפי ההסבר שהובא לעיל ב"הניח על גבי סימטא" ובהסתמך על דברי הנתיבות, ניתן לבאר אחרת, ולומר שבאמת שותפין לא יכולים לקנות זה מזה בחצר השותפין בקניין חצר, ומה שאמר ר' יוחנן בגמרא "הניח על גבדי סימטא קנה" - זהו קניין משיכה, כפי שהוסבר לעיל. אלא שנחלקו ר' זירא ור' אסי מתי נחשב החפץ

5. א. עיין בקצות (קצו), שהביא סמ"ע שכתב שעבד קטן ייקנה, גם אם האדון הראשון יאמר לו ללכת לרשות האדון השני. ושאל הקצות: הרי צריך שהלוקח יעשה מעשה! ולפי הנ"ל מובן, שהרי היתה כאן הסתלקות של המוכר ומעבר לרשות הלוקח.

ב. המהרש"א שאל על הרשב"ם במשנה: מדוע הרשב"ם שהעמיד את המשנה בסימטא, וכר' זירא, העמיד את שוכר את מקומו, כפי שהעמידה הגמרא לר' אסי (שלא יכול להעמיד את המשנה בסימטא). בשהיו ברשות מוכר, הרי הרשב"ם עצמו כתב בגמרא שלר' זירא ניתן להעמיד כששכר מבני אותו המבוי הפתוח לאותב סימטא.

והנה הרשב"ם לא העמיד את המשנה כר' זירא בדווקא אלא לא נחית למחלוקת (שהרי במדד ולא משך כתב שמדובר בכליו של מוכר, ולא כר' זירא בגמרא שסימטא אינה קונה).

לכן אולי א"ל, שהרשב"ם הבין שהעמדה של ר' זירא שכל המשנה מדברת בסימטא גם היא דוחק לשיטת ר' זירא, ועדיף להעמיד את כל המשנה בסוגים שונים של קניין משיכה, ולכן כתב ששכר מהמוכר, שגם זהו קניין משיכה, כמו שנתבאר (ולא בשכר מבני המבוי, שאז זה יהיה קניין חצר). ועדיין הרשב"ם במשנה צ"ב.

מונח בשביל הלוקח: לדעת ר' זירא, רק כשיהיה בכליו של לוקח, ולדעת ר' אסי - גם אם הוא מונח בחצר השותפים, הרי אם הלוקח רוצה לקנות באמצעות החצר, היא כולה שלו (בהסתמך על הנתיבות), ולכן זה גם כן נראה כמעבר מרשות לרשות, והקניין יועיל קניין משיכה.

ד.

ולפי הביאור הנ"ל בהניח על גבי סימטא ניתן יהיה לתרץ גם כן את שאלת הרעק"א, ששאל מדוע פשיטא במודד לתוך קופתו, והלא זוהי בעיא דלא איפשטא לקמן. ולומר, שמדידה לתוך הקופה תועיל קניין משיכה (וכדהוסבר לעיל שהסתלקות המוכר והמעבר לרשות הלוקח הם משיכה), ולא נצטרך להגיע לקניין כלי (שמועיל מצד חצר או מצד הגבהה). ממילא מדידה לתוך כליו של לוקח תועיל כמשיכה ולא תהיה תלויה בספקה של הגמרא לקמן. לכן שאל ר' אסי: "לתוך קופתו מימרא בעי?!", וכנוונתו שוודאי יועיל הקניין קניין משיכה.

ה.

לפי המבואר נוכל לתרץ שאלה של הרש"ש על תוד"ה תא שמע. הגמרא הקשתה על ר' אסי מהמשנה "מדד ולא משך לא קנה" - "מאי לאו בסימטא". ולכאורה המשנה היא במפורש הפך דברי ר' אסי, שסימטא קונה. ושאלו תוס': אולי מדובר שהפירות מונחים בכליו של מוכר, ולכן לא תיקנה הסימטא? ותירצו שמדברי המשנה "מדד ולא משך" משמע שרק משיכה מועילה, ואם כל המניעה היתה מצד כליו של המוכר היה צריך לכתוב "ולא הניח על גבי קרקע" (שאז תיקנה הסימטא).

ושאל הרש"ש: הלא גם לפי ר' זירא תועיל מדידה בכליו של קונה, ואם כן שאלה דומה ניתן לשאול עליו: למה לא כתוב: "ולא הניח בכליו של קונה"? (עיי' ברש"ש, שמתוך כך רצה לומר ששאלת הגמרא היתה על ר' יוחנן ולא על ר' אסי). לפי המבואר, שנתונה לתוך כליו של לוקח גם היא סוג של משיכה, ואין בה חידוש גדול ("לתוך קופתו מימרא בעי?"), יובן שגם היא בגדר מה שאמרה המשנה "ולא משך".